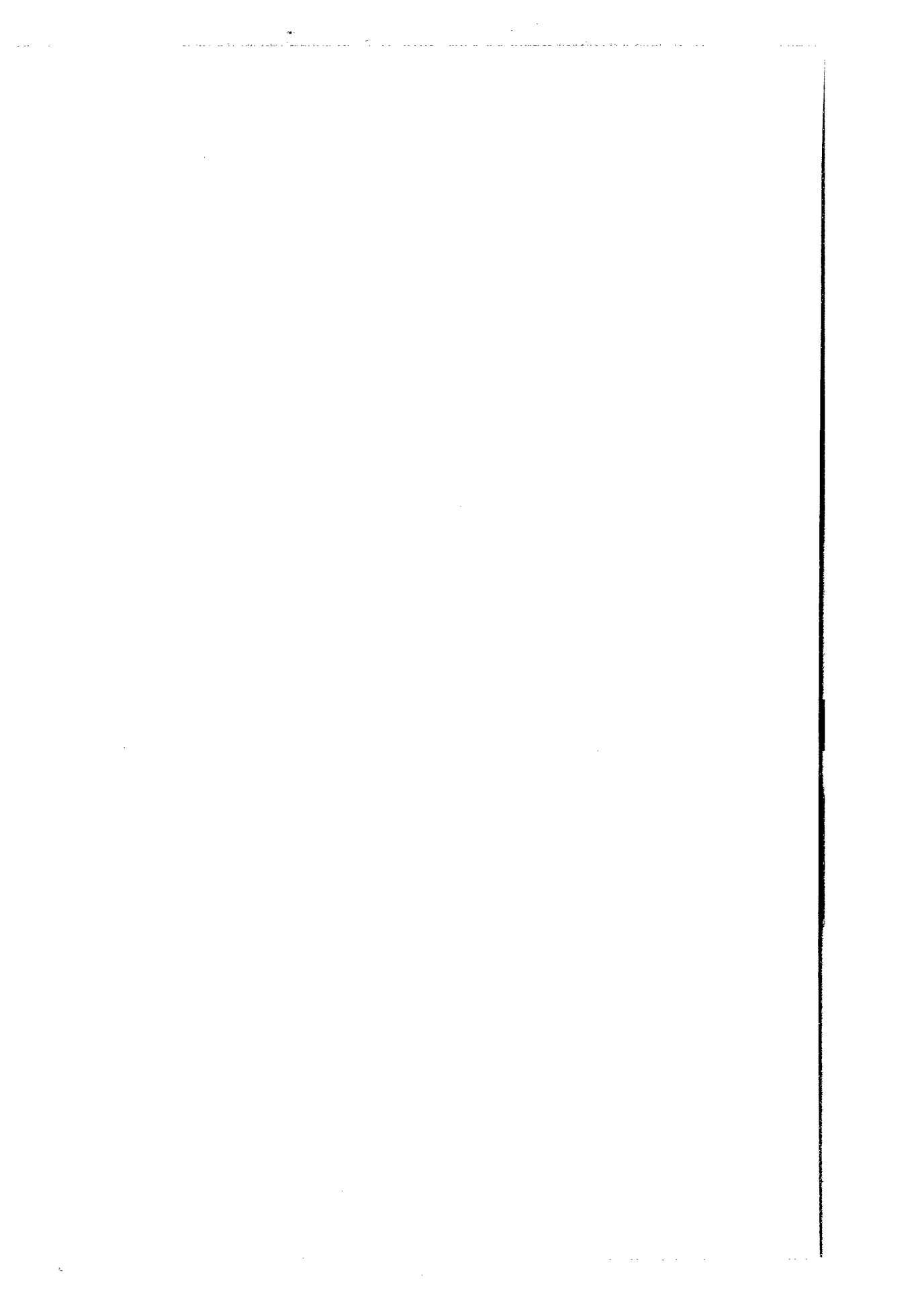

E K

**FINDIKOĞLU'NUN ÖLÜMÜ ÜZERİNE
KÜRSÜ MENSUPLARININ YAZDIKLARI**

BİR SOSYOLOGUN ÖLÜMÜ

Cavit Orhan TÜTENGİL

Ord.Prof.Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun 16 Kasım 1974 te İstanbul'da hayata gözlerini yummasıyla sosyoloji tarihimiz ve fikir hayatımız büyük bir kayba uğramış bulunmaktadır. Akademik çerçeve içinde kalırsak, Ziya Gökalp ve Mehmet İzzet kuşağını izleyen 1901 kuşağının iki seçkin siması, Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu da 1974 yılında, arkalarında on binlerce öğrenci ve binlerce yazı bırakarak düşünce tarihimizdeki yerlerini almışlardır.

Fındıkoğlu'nun kısa hayat hikâyesi bile ulaştığı yüksek basamaklara adım adım ve güçlükleri yine yine ilerlediğini göstermeye yeter. Erzurum'a bağlı Tortum'un Üngüzek köyünde 1901 yılında doğan Fındıkoğlu'nun öğrenim yılları, bir yandan kadı olan babasının görev yeri, bir yandan da Doğu Anadolu'nun göç yılları nedeniyle sürekli değişiklik içinde geçer. Hakkâri'de başlayan öğrenimi, Malatya ve Kayseri'den sonra Gelenbevi Sultanisinde, 1920 - 1922 yıllarında İstanbul'da Posta Telgraf Mekteb-i Âlisinde, 1922 - 1925 yıllarında da Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Bölümünde devam eder. Mezuniyeti izleyen (1925 - 1929) Erzurum, Sivas ve Ankara'daki felsefe ve sosyoloji öğretmenliği yılları, 1930'da kazandığı Avrupa imtihanı ile Strasbourg Üniversitesinde yeniden talebeliğe dönüşecek, 1934 yılında Strasbourg Üniversitesinin Felsefe Bölümünü de bitirince, köklü bir reform geçiren İstanbul Üniversitesinde doçent olarak görev alacaktır. Kısa bir süre sonra doktora çalışmaları için Strasbourg'a dönen Fındıkoğlu'nun, 1936 yılında doktorasını tamamlamış olarak Edebiyat Fakültesinde-

ki doçentlik görevini sürdürdüğü görülür. Devlet Doktorası olarak yaptığı çalışma 1935 ve 1936 yıllarında Paris'te yayınlanmıştır: **Essai Sur La Transformation Du Code Familial En Turquie; Ziya Gökalp, Sa Vie et Sa Sociologie.**

İktisat Fakültesinin kuruluşundan sonra bu fakültenin kadrosuna geçen Fındıkoğlu, 1942'de profesör ve 1958'de de ordinaryüs olmuş, İktisat Fakültesi dışında Edebiyat ve Hukuk Fakültelerinde de bir süre öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. Emekliye ayrılıncaya kadar sürdürdüğü Kürsü Başkanlığının yanı sıra, İktisat Fakültesi Dekanlığı, İçtimaiyat Enstitüsü Müdürlüğünde de bulunmuştur.

Bir makale çerçevesi içinde Fındıkoğlu'nun yayınları üzerinde topluca durmak olanağı bile yoktur. Bunun nedeni, Fındıkoğlu'nun yayınlarının geniş bir alana uzanması kadar sayıca çokluğudur. 1957 yılına kadar yaptığı yayınlarının, kitap, broşür, çeviri ve makale olarak taşıdığı başlıkların 2014 olduğunu 1958 yılında yayınlanan «**Fındıkoğlu Bibliyografyası**»ndan öğreniyoruz. 1918 - 1958 yılları arasındaki bu yazılara 1958 - 1972 döneminin yayınları da eklenirse ne kadar çalışkan bir kalem karşısında bulunduğumuz ortaya çıkar.

Öğrencilik yıllarından başlayarak gazete ve dergilerde sürekli olarak yazıları çıkan Fındıkoğlu, 1938 - 1950 yılları arasında Cumhuriyet gazetesinde beşyüze yakın inceleme ve makale yayınlamıştır. 1934 yılında kurduğu İŞ dergisi (sonraları İŞ ve DÜŞÜNCE adını almıştır) eli kalem tuttuğu sürece çıkardığı önemli fikir ve sosyoloji dergilerimizden biri olmuştur. Türkiye dışında yayınlanan inceleme ve makaleleri de Fındıkoğlu'nun yayınlarının bir bölümünü oluşturmaktadır.

Sınırlarını belirlemeye çalıştığımız Fındıkoğlu'nun yayın dünyası şu özellikleriyle ilgimizi çekmektedir:

1) İçinde yaşadığı, yakından tanıdığı yurt köşeleri, çeşitli konularıyla ilgisini çekmiş, araştırma ve yazılarında gönül gözüyle baktığı bu konulara öncelik vermiştir. «**Erzurum Şairleri**» (1927), «**Bayburtlu Zihni**» (1928) ve «**Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber**» (1928) bu arada sayılabilir.

2) Yurt dışı ve yurt içi gezilerinde görüp düşündükleri de gazete ve dergilerde yer alan yazılarının bir bölümünün ortak çizgisidir. Özellikle Anadolu kentlerinde yayınlanan gazete ve dergilerde çıkan yazılarında bir gözlemden yola çıkarak sorunları ele aldığı dikkati çeker. Ahmet Halil takma adı ile 1934'te yayınlanan «**Zorlara Dağlar Dayanmaz**» adlı kitabında Avrupa izlenimleri bir araya getirilmiştir. Kitaba adını veren söz, bugün de Paris'in Invalides Meydanında bulunan Türk topları üzerinde okunabilir. Güller ve Göller Diyarına yaptığı on günlük bir gezinin düşündürdüklerini de küçük bir kitapta toplamıştır: «**Anadolu İstanbul'u Çağırıyor**», (1953).

3) Okuttuğu her dersin kitabını yazmış, kongrelere sunduğu tebliğleri yayınlamış, yararlı gördüğü kitap ve yazıları dilimize çevirmiştir. Böylece sosyoloji, metodoloji, kooperatifçilik, estetik, ahlâk felsefesi ve ahlâk tarihi, sosyoloji tarihi, basın tarihi, iktisat tarihi, eğitim ve öğretim, sosyalizm, folklor ve etnoğrafya konularını kuşatan yüzü aşkın kitap, tebliğ ve inceleme Fındıkoğlu imzasını taşımaktadır.

4) Şahısları (İbni Haldun, Ziya Gökalp, Namık Kemal...) ve önemli oluşları (Felsefe Kongrelerinde Türkiye, Fransız İhtilâli ve Tanzimat, Defterdar Fabrikası, Karabük...) konu alan monografilerin de Fındıkoğlu'nun yayınları arasında özel bir yeri vardır.

Kendisini 1940 yılından bu yana yakından tanımak fırsatını bulduğum Hocam Fındıkoğlu, gençlik yılları yazılarında gerçekçi bir yaklaşımla konularını incelemekte idi. Buna sadece iki örnek vermek istiyorum: «**Anadolu Mecmuası**»nda yayınlanan «Milliyet Meselesi» başlıklı yazısında ortaya koyduğu soru günümüzde de geçerlidir: «Son seneler tarihinin baş sarsıcı ihtarı karşısında (Kızıl Elma'dan Anadolu'ya) olan dönüş, ancak millî ve tarihî bir hakikatin kendiliğinden tezahür etmesiyle kabil olmuştur. Halbuki memleketin hayatı ile alâkadar olması lâzım gelen milliyetperverlerin bunu görmesi ve sezmesi lâzım değil miydi?» (Adı geçen dergi, S. 5, s. 186, ağustos 1924).

İkinci örneği dil konusundan vermek istiyorum. Sivas'ta yayınlanan «**Kızılırmak**» gazetesindeki «Temiz Türkçe» başlıklı iki

yazısında Fındıkoğlu'nun öne sürdükleri çok ilgi çekicidir. Yeni harflerin kabulü ile dil sorunu arasındaki bağı 22 ağustos 1929 tarihli yazısında şöyle görüyordu: «Memlekette temiz ve canlı bir Türkçe için derin bir takıntı ve ilişki duyuluyor. Zaten yeni harflerin içinde yabancı kelimeler kendilerini öyle bir gösterdiler ki, Öz Türkçe kelimeleri yazmak için yeni harfler, bize hiç bir güçlük vermedi ve biçilmiş bir kaftan gibi geldi. Fakat Arap-tan ve Acemden gelmiş kelimeler, terkipler için çok kesme, uzatma, ince okutma... gibi bir takım işaretler düşündük. Hele iki, üç, dört kelimeli terkipler, bir nevî yazı komedisi halini aldı. Öz Türkçeyi elde etmeğe doğru olan yürüyüş, işte yazımızı bu güçlüklerden kurtaracaktır.»

Aynı yazıda «Öz ve has Türk dilini elde etmek için ne yapılabilir?» sorusuna cevap arayan Fındıkoğlu, muttasıl yerine bitişik, muvasalat yerine varmak, ulaşmak, kıymet yerine değer, tasarruf yerine tutum, varidat yerine de gelir sözcüklerini önermektedir. Kızılırmak gazetesinin 26 ağustos 1929 tarihli sayısında yer alan yazısında da «Bugünkü yazı ve bilgi dilinden atılacak yabancı kelimeler yerine konacak Türkçe kelimeler için (Sivas lehçesi) iyi bir yardımcı olabilir» sonucuna varmaktadır. (Söz-konusu ettiğimiz yazılarla ilgili daha ayrıntılı bilgi için şu yazımıza bakılmalıdır: Türkçenin Yolunda, Dünya gazetesi, 7 mayıs 1955, s. 4 ve 6).

Bir ummandan alınmış iki damla gibi görünse de üzerinde durduğumuz iki küçük örnek, Fındıkoğlu konusunda kesin ve haksız yargılara yönelenlere durup düşünmeleri gerektiğini göstermeye yetebilir. Her büyük düşünce adamı gibi Ord. Prof. Dr. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu'nun da yaşadığı çağın olaylarına etkileri ve tepkileri olmuş, ele aldığı her konuyu gerçeklerimize bağlama çabası ve sosyal konulara duyduğu sürekli ilgiyle düşünce tarihimizde kendine özgü bir yer almıştır. Kendisine çok şey borçlu olduğum Hocam Fındıkoğlu'ya Tanrı'dan rahmet, geride bıraktığı kederli ailesine, arkadaşlarına ve öğrencilerine başsağlığı dilerim.

PROF. FINDIKOĞLU'NUN ARDINDAN

Dç. Dr. Mehmet ERÖZ

15-16 kasım gecesi, Fındıkoğlu Hocamız Hakkın rahmetine kavuştu. 18 kasım pazartesi günü, öğrencilerinin, dostlarının, ilmini takdir eden ve falı insanların elleri üzerinde Üniversiteden Beyazıt Camiine getirildi ve namazdan sonra Edirnekapı Şehitliğindeki, gönlü gibi güzel olan son istirahat yerine tevdi edildi. Şimdi baş ucunda ve ayakucundaki iki güzel çamın arasında, hayatında bir dem tatmadığı istirahati tadıyor olmalıdır.

Merhum hocamızın cenazesi için kalabalık bir cemaat toplanmış olmakla beraber, genede şanına yakışır şekilde değildi. Bunun sebepleri var. Basın ve T.R.T.'nin ilgisizliği büyük ve acı oldu. Senelerce yazı yazdığı bir gazetede, son sayfada gizlenmek istercesine küçük bir haber çıktı; o kadar. Radyo 16 kasım cumartesi 13 haberlerinde güzel denebilecek şekilde bir haber verdi. Onun dışında bir tek satır söylemedi. Diğer iki gün hiç konuşmadı: ilk gün verdiği habere pişman olmuşçasına sustu. Nelerin, nemene insanların boy gösterdiği televizyon ekranları, ona kapatılmıştı. Orhan Kemal ve öteki solcuları, Sofya'da ve Türkiye'deki ölümlerinden itibaren adım adım, saat saat, günbegün takip eden, bütün ülkeye tanıtmağa çalışan T.R.T. sanki, millî olan herşeye düşmandı. Basın da duyurmayınca, çok kimse duymadı. İstanbul'da yaşayan yüzbin kadar Erzurum'ludan cenazeye yüz kişinin gelmeyişini buna bağlayıp teselli olmak istiyoruz. Başı sıkışan Erzurum'lu hemşehrilerine ömrü boyu hizmet etmiş olan hocayı, Erzurum'luların çok sevip saydıklarını bilirdik.

PROF. FINDIKOĞLU'NUN İLMİ ŞAHSİYETİ

Erzurum'un Tortum kazasının bir dağ köyünden olan merhum, kadılığı esnasında ahlâkı, dürüstlüğü ve dirayeti ile kendisini şakilere bile sevdiren, saydıran bir hâkim baba ile. Hz. Peygamberin türbesi yakınında yatmak arzusunu taşıyıp, bu arzuya kavuşan, dinî inancı çok yüksek bir ananın oğludur. Ufak yaştan içinde tutuşan ilim ateşinin tesiri ile, İstanbul Üniversitesinde felsefe öğrenimi yapacak duruma gelmiştir. Çeşitli liselerdeki hocalığından sonra, Fransa'ya gönderilmiş ve orada doktora yapmıştır. Gökalp üzerine hazırladığı tez çok kuvvetlidir. Çok sevdiği ve bütün ömrünü yükselmesi için verdiği vatanına döndükten sonra. Edebiyat, Hukuk ve İktisat Fakültelerinde hocalık yapmış ve onbinlerce öğrenci yetiştirmiştir. Hocanın derslerine doyum olmazdı. Yağ gibi akıp giden konuşması, kuvvetli nâtıkası ile kitleleri sürükledi. Bu tatlı konuşam, zengin bir kültürün kazandırdığı özlü bir muhteva ile ve ışıl ışıl yanan bir zekânın yaratıverdiği nüktelerle beslenince, dinleyenlere sonsuz bir haz verirdi. Zekâsı kadar hafızası ve dikkati, konuşması kadar yazması da kuvvetliydi. Üslûbu çok kuvvetli ve dolgundu. En ağır konuları, düşünmeksizin, büyük bir rahatlıkla hemen kaleme alırdı. Onun için müsvedde, karalama denen şey yoktu. Buna Fakülteler Matbaası sahipleri, Ziya ve Mehmet Beyler şahittir. Bir akşam üzeri, birkaç saatlik dersten çeşitli konuşmalardan ve çalışmalarından sonra, günün yorgunluğu üzerine uğradığı matbaada, bir saat içinde inanılmaz bir makale hazırlayıverdi. Allah ona, zihnî melekeleri çok cömertçe vermişti. Yalnız bir şeyi vermemişti: sabır. Rahmetlinin canı çok tezdi. Değil bugünkü işini yarıda bırakmak, bu saniyenin işini öteki saniyeye bırakmak, onun için tahammül edilmez bir şeydi. İnanılmaz bir enerjiye ve çalışma aşkına sahipti. Sabahın çok erken saatlerinden geceye kadar çalışırdı. Bu çalışkanlık, yüksek zihnî melekelerle, takdir edilecek vasıflarla birleşince, büyük eserler ortaya çıktı. Hacimce de, muhtevaca da şaşırtıcı bir netice. Üçbin kadar, makale, broşür ve kitap. İçinde üç sayfalığı da var. 600 sayfalığı da var. Ortalama 15 - 20 sayfa alınsa, ellibin sayfa eder. Bu korkunç bir rakamdır. Bu eserlere, okuma ve ders verme için ayrılan saatleri de eklenince, bir ömrün, ilim yoluna nasıl adandığı kolayca anlaşılır.

Prof. Fındıkoğlu, düşüncenin yanında iş, hareket ve aksiyona da kıymet veren insandı. Dünya görüşü buna da yanıyordu. O yüzden «İş ve Düşünce» isimli aylık bir dergi çıkarmış, bütün yükünü tek başına taşımak üzere, kırk yıl kadar yaşatmıştır. Bizler ona hayırlı halef olamadık. Bu dergiyi yaşatamadık. İlmî ve içtimaî konularda, memleketin en ciddî dergilerinden biri idi. Von Aster'ler, Kessler'ler, Mustafa Şekip'ler, Hilmi Ziya'lar, Zeki Velidî'ler, Mükrimin Halil'ler kıymetli makaleler yazmışlardır. Bu aksiyonculuk, Türk kültürünü ve cemiyetini araştırmak, ilmî çalışmalar yapmak üzere, «Harsî ve İçtimaî Araştırmalar Derneği»nin kurulmasına yol açmıştı, dernek, seminerler ve konferanslar düzenledi, bazı milletlerarası kongrelere temsilci ve tebliğler gönderdi ve kıymetli yayınlarda bulundu. Gene aksiyon, hareket aşkıyla «Tortum'u Kalkındırma Derneği» kurmuş, fakir köylü çocuklarını okutmak, fakir bir kasabaya can getirmek isteğiyle çırpınmıştı. Düşünceyi, işle beslemek görüşünü, Durkheim ve Gökalp sosyolojilerinin, iki ayrı cemiyetin, aynı olan ihtiyaçlarından (iş, hareket ve aksiyon ihtiyacından) doğduğuna inanıyordu. «Dinî an'anenin çözüldüğü Fransa'da, fertçiliğin alabildiğine arttığı bir zaman da, Durkheim, içtimaî zümreyi bir mânada kutsileştirmeyi bu suretle dinî tesanüd yerine kendine hâs bir mânada uzvî tesanüdü dediği gibi, ahlâkî içtimaî endişe. Durkheim'in asıl varlığının gayesini teşkil etmiştir. Böyle bir hüküm Gökalp için de ele alınabilir» diyordu. Durkheim ve Gökalp sosyolojilerine olan bu bağlılığı yanında, şahsiyeti ve ferdî kıymetleri birinci plânda tutan hocası Mehmet İzzet'in de tesirinde idi. Le Play'ciliği Türkiye'ye getiren Prens Sabahattin'in, «şahsi teşebbüs» fikrini, Türkiye'nin kalkınmasına yardımcı dokunacak olan, «ekmeğini taştan çıkararak» müteşebbis tipler, iş adamlarına duyulan ihtiyaç dolayısıyla, takdir ediyordu ve monografi usulünü de benimsiyordu. Böylece fertle cemiyeti ahenkli bir bütün haline getirmeğe çalışan bir görüşe sahipti. Gökalp de de aynı şey görülür.

Karabük'ün şehirleşmesi, Erzurum ve Adapazarı'ndaki gelişmeler ve şehirleşme hareketleri üzerine yaptığı araştırmalarda, Le Play'cilerin, Prens Sabahattin'in usulünü kullanmıştı. Manyas çevresindeki Rus «Kossak»larını incelerken de, aynı yola başvurmuş ve tarihî metotla bu araştırmayı beslemişti. Gökalp,

Prens Sabahattin ve Mehmet İzzet'ten sonra, Hilmi Ziya ile birlikte Türkiye'nin en güçlü iki sosyoloğu idiler.

Türkiye'nin karma ekonomi düzeni içinde kalkınacağına inanıyordu. Devletçiliğin de, fertçiliğin de hakkının verilmesini istiyordu. Devletin yapabileceği işleri devlet, ferdin yapabileceği işleri hususî teşebbüs yapmalı idi. Hususî teşebbüsü, kooperatifçilikle kuvvetlendirmeli idi. Üretim, pazarlama, tüketim sahalarında, pek çok kesimde kurulacak kooperatifler, hususî teşebbüsü ve ferdi mülkiyeti kuvvetlendirecek, karma ekonomiye bereket getirecek, rejime canlılık getirecekti. Kapitalizmle sosyalizm arasında kalkınma ve sosyal adalet sağlayıcı sistemler kurulmuş olacaktı. Bunun için eserler yazmış, aksiyona geçmiş, milletlerarası kooperatifçilik kongresinin İstanbul'da toplanmasını sağlamıştı. Kongre tertip heyetinin başkanı olarak çok çalışmıştı. Yerli ve yabancı misafirleri Adana - Mersin'e götürmüş, narenciye konusunda kooperatifleşmenin gerçekleşmesi için, üreticilerle ilim çevreleri ile, devlet adamları ile temaslarda bulunmuştu. Onun kooperatifçilik anlayışı, hususî teşebbüsü yıkmayan, aksine ona destek olan bir kooperatifçilikti. İkisini devletçilik tamamlayacaktı.

Gökalp'in Turancılık fikrine de bağlıydı. Dış Türkleri de çok severdi. Merhum Zeki Velidî, iyi dostu idi. Abdullah Battal Taymas'a konferans verdimiş, İsa Yusuf Alptekin'i davet ederek Yusuf Has Hacib Günü yaptırmıştı. Odasına bu satırların yazarını, o zamanki asistanını da almak büyüklüğünü göstermişti. Odamız, ilim meclisi olurdu. Türkistanlı'lar, Kerkük'ler Batı ve Kuzey Türkleri, Türkiye Türkleri gelirdi İsa Yusuf Bey'in S. Arabistan'a yerleşen Türkistan Türklerinin çocuklarının Araplaşmakta olduğu hakkında verdiği haber onu çok üzmüş, bütün dış Türklere açık olacak bir öğrenci yurdu kurulmasının imkânları hakkında uzun uzun konuşmuş fikirlerimizi sormuştu. İstanbul ve Ankara'da kurulacak bu yurtlara gelecek bütün dış Türkler, Üniversiteyi bitirdikten sonra ateşli birer Türk milliyetçisi ve kıymetli birer ilim adamı olarak memleketlerine döneceklerdi. Bu düşünce ne yazık ki gerçekleşemedi. Millî Mücadelemiz sırasında Türkistan Türklerinden onbinlerce altın toplayıp Türkiye'ye ulaştıran Buhara Cumhurbaşkanı Osman Hocanın, cenazesinde bulunan birkaç vefalı Türkiye Türk'ünden biri de merhum hocamız idi. Biz de

vefasızlar arasındayız. Osman Hoca, doksan yaşında olarak, Türkiye Türklerinden hiçbir ilgi görmeden, göçtü gitti. Ne gazeteler yazdı, ne «Hayırsöylemez» söyledi.

PROF. FINDIKOĞLUNUN AHLÂKİ ŞAHSİYETİ

HOCA, insanlık timsali, fazilet âbidesi idi. Onbeş yıl kadar yanında çalıştık, kendisinden feyiz aldık. Kendisine çok şey borçluyuz. Bir gün olsun gönlümüzü kırmadı, ters bir söz söylemedi. En çok kızdığı anda dahi, odacısının bile gönlünü kırmazdı. Gösterişsiz, babacan, cana yakın bir insan, bir dadaş idi. Kapısını çalıp, kendisinden yardım isteyen kimse için pervane olur, işini gücünü bırakır, derdine derman olmağa çalışır ve en olmayacak işleri bile çıkartırdı. Erzurum'un, Ağrı'nın, Anadolu'nun çeşitli yerlerinin köylerinden gelen insanları nasıl sıcak karşıladığını yakından bilirim. Gün almağa randevu almağa lüzum yoktu. İstanbul'a yüksek tahsil için geldikten bir yıl sonra okuduğum kitaplardan Fındıkoğlu ve Hilmi Ziya'ya hayranlığım artmıştı. İkisinden birine asistan olmayı kafama koymuştum. Bu düşüncemi kimseye açmamıştım. Açarsam gülerlerdi. İçimde yatan aslan bu idi. Allah yardım etti. Hocam Fındıkoğlu elimden tuttu ve isteğim oldu.

Kendisine asistan olmak için yanına ilk gittiğim günü bugün bile hatırlarım. Herzamanki gibi harıl harıl çalışıyordu. Kapıdan içeri girdiğimde, gözlüklerini alına götürerek başını kaldırıp baktı. Zekâ fıskıran, fakat iyilik ışıldayan gözlerine bakar bakmaz kanım ısınmıştı. Bu sıcaklık gittikçe artmıştı. Çevresindeki herkes gibi bizi de her vesile ile teşvik ediyor, yazı yazmamızı, araştırma yapmamızı sağlıyordu. Erzurum köylerinin ve hele Tortum'un Türkistan'dan farksız olduğunu mutlaka gidip araştırma yapmam gerektiğini söyler dururdu. Bir türlü gitmek nasip olmadı.

Gelenek ve göreneklere, Türk ve İslâm ahlâkına sıkı sıkıya bağlı bir aile babası idi. Osmanlı bilginlerinden Mansurizade Mustafa Paşanın torunu Felsefe hocası Efser Hanımefendi ile evliydi.

Cesur, yiğit bir insandı. Devrin Millî Eğitim Bakanı ile, dil me-

selesinden dolayı çatışmış bir an gerilememiş, tâviz vermemişti. Üniversite o zaman muhtar değil, bakanlığa bağlı idi.

Merhumun dört büyük kusuru vardı:

- **Gösterişten uzak bir şahsiyeti vardı. Görüldüğü gibi olan, olduğu gibi görünen bir insandı. Gönülsüz, kibirsizdi, şekle hiç kıymet vermezdi. Kıyafetine, sıcak babacan tavır ve davranışına bakan yabancı bir kimse, onun profesör olduğuna hiç inanamazdı. Hele 1960'lardan sonraki profesörlerin büyük ünü karşısında, buna hiç inanılmazdı. İki dirhem bir çekirdek, azamet ve kibir timsali profesörlük ona yabancı idi.**
- Türk dilinin, uydurmacıların elinde günden güne yıkılmasından çok üzüldü. Üzütüsünü nükteyle örtmeğe çalışırdı. «Sel ve sal» nisbet edatlarının Türkçede olmadığını anlatmak için, «Türkçenin sal'a bindirilip sel'e verildiğini» söylerdi. «Terbiyeli köfteye» artık «eğitilmiş köfte» denilmesi gerektiğini söylerdi. Uydurma dilciler kendisine çok kızardı. Muallimler Birliği'nde bir Dil Kongresi tertiplemiş, ilmin ve Türk dilinin sesini duyurmuştu.
- **Hoca mason değildi; mason olmak hiçbir zaman aklından geçmemişti.**
- Hoca solcu da değildi. Sosyal adaletçi idi: istismarın, sömürmenin her türlüüne düşmandı. Fakat solculuğun da büyük bir sömürme getireceğini büyük istismarlar yaratacağını biliyordu.

Bu kadar büyük kusurları olan insanı, basın anmazsa, «Hayırsöylemez» söylemezse, neye şaşmalı. Onlar haklı; şikâyet edenler haksız.

Yetiştirdiği on binlerce öğrenci ve ilim adamı kendisini rahmetle, minnetle, hayırla anacaktır. Yarım asır gidip geldiği Marmara Denizi'nin mayi sularını bir an seyretmemişti. Elindeki yarım kalemle tashihler yapar, birşeyler okurdu. Dünyanın güzelliklerini, tabiatı iyice görememişti. O temaşayı, o rahatı cennetin bahçelerinde bulacaktır. Ruhü şâd olsun.

BÜYÜK İNSAN PROF. ZİYAEDDİN FAHRİ FİNDİKOĞLU'NUN ARDINDAN

Dr. Mustafa ERKAL

18 Kasım Pazartesi günü, Türk ilim hayatının yeri doldurulamaz büyük ismi, değerli insan, aziz hocamız Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahrî Fındıkoğlu'nu büyük bir acı içinde toprağa verdik.

Yakın geçmişi gözönünde tutarsak, rahmetli hocamız, 16 Aralık 1971 günü her dakikasını ilmî çalışmaya hasrettiği hayatında ilk defa mağlûp düşmüştü. Aşırı yorgunluk dolayısıyla geçirdiği kriz sonucu, alışık olduğu hızlı çalışma temposuna ara vermek zorunda kalmıştı. Alışmadığı ve bir türlü alışamadığı Fakülteden ayrılık, üstü kitaplarla, broşür, mektup ve makale müsveddeleri ile dolu olan masasından ayrı kalmak, O'nu üzmüştü. Çalışma temposu hızlı ve verimli bir insan için bu durumun ne derece katlanılmaz olduğu bir gerçektir.

Hocamız derslerinde akıcı, samimi ve nükteli konuşmaları ile bütün dikkatleri üzerine çekmesini bilirdi. Kuvvetli natıkası, zengin kültürü ve üstün zekâsı ile talebelerini kendisine bağlardı. Sadece ders vermekle kalmaz, derslerini alâka ile izleyen talebelere ve imtihanda başarılı olanlara kendisinin kurduğu ve yürüttüğü kuruluşlara ait kitap ve broşürler hediye ederek onların kültürlerini arttırmak isterdi. O'na göre ders sadece anfiye veya sınıfta verilmezdi. Ders sonrası talebeyle yakın alâka kurar, bu hususda bizlere de görevler verirdi. Talebelerine araştırmalar yaptırırdı. Derslerinde hem ders programını tatbik eder ve hem de umumî programında kültür vermekten geri kalmazdı. Bilhassa, dil konusu başta olmak üzere, günün aktüel sosyal ve ekonomik meselelerine derslerde geniş yer ayırır, bu konularla

İlgili yazı, broşür ve haberleri talebenin ayağına getirirdi. Derisini verirken konuyla ilgili gördüğü bazı konulara temas etmeyi kendi ifadesiyle «Ana yolda yürüyen bir kimsenin ara sokağa sapmasına» benzetirdi.

Masasında yazmış olduğu bir makaleyi devamlı değiştirir, ilâveler ve düzeltmeler yapardı. Matbaaya verdiği kitap, broşür veya makaleyi basılı hale gelinceye kadar birkaç defa gözden geçirirdi ve yine çeşitli değiştirmeler yapardı. Fakülteden sonra Muallimler Birliği gibi sık sık uğradığı yerlerden biri de Fakülteler Maatbaası idi. Orada çok sevdiği Ziya ve Mehmet Beylerle görüşür ve matbaa işleri hakkında bilgi alırdı. Yolda yürürken, vasitalarda giderken yeni bir makale veya bir teşebbüsü düşünürdü, evine veya Fakülteye varmaya sabredemeden hemen not alırdı. Canı çok tez olan bir kimse idi. İnanılmaz bir enerjiye ve çalışma aşkına sahipti. Bugün Prof. Fındıkoğlu'nun üçbini bulan makale, broşür, çeviri ve telif eseri, ancak, böyle bir azmin ve enerjinin mahsulü olmuştur. Üniversite Merkez binasında yapılan merasimde, sayın Prof. Kubalı'nın tabutu başında yaptığı konuşmada da belirttiği gibi, ömrünü üniversiteye hasretmiş ender öğretim üyelerinden biri idi.

Hemen hemen sosyal ilimlerin her sahasında kalem oynatmış, eserler vermiş, ardında kaybolmaz izler bırakmıştır. İnsanlar için doğum gibi ölüm de tabii bir olaydır. Ancak, bazı insanlar vardır ki, ölümlerinden sonra unutulurlar. Bazı kimseler de vardır ki, ölümlerinden sonra bıraktıkları eserlerle unutulmazlar ve eserleriyle yaşarlar, yaşatılırlar. İşte Prof. Fındıkoğlu böyle bir insandı. Yanında yedi yıl bulunarak asistanlığını yaptım. Asistanı olmaktan daima şeref duydum ve duyacağım. Bizlere bir şeyler verebilmek için uğraşırdı. Yetişmemiz, makale ve kitap yazmamız için teşvik ederdi. Kürsü mensuplarının birşeyler yazdığını görünce büyük bir memnuniyet duyar defalarca onları zevkle okurdu. Kitaplarımıza broşürlerimize önsöz yazmaktan ayrı bir zevk alırdı. «Bölgeler Arası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması» adlı kitabıma, hasta olmasına rağmen kendi el yazısı ile yazdığı ön sözü hâlâ saklarım. Çevresindekileri tanıtmak onları yükseltmek için elinden geleni yapmıştır. Üzerimizde emeği çoktur. Anlatmakla bitmez. Ben şahsen ölümünü duyduğum zaman 1966'da kaybettiğim babamı ikinci defa kaybetmiş gibi oldum.

Kürsüye asistan olarak girecek adaylara ödevler verir ve onları denerdi. Bilhassa, bibliyografya ve biyografiye ayrı önem verirdi. Çünkü kendisi sadece iyi gün dostluğuna ve vefasızlığa düşmandı. Bana ilk asistan girdiğim sıralar devamlı olarak bibliyografya ve değerli kimselerle ilgili olarak biyografi hazırlama-mı ve neşretmemi isterdi. Bu satırları kaleme alırken bize kazandırdığı bu güzel alışkanlığı daha iyi anlıyorum.

Prof. Fındıkoğlu insanlık timsali ve tevazu abidesi idi. Kimseyi kırmak istemezdi. Yerine göre odacısı ile, bir köylü ve işçi ile hattâ bir çocuk ile bile rahatlıkla oturur konuşurdu. Kendisi ta.n mânâsıyla bir «halk adamı» idi. Halkıyla, milletiyle bütünleşebilen ülkücü bir aydın tipini canlandırırırđı. Millî, dinî örf ve âdetlerimize bağılı ve saygılı milliyetçi bir ilim adamı idi. Bir resmî daireye herhangi bir sebeble gittiğı zaman kendini tanıtmaya lüzum görmezdi. Kendisine farklı muamele yapılmasını istemezdi. Paltosunu tutmak veya elindeki bir kitap paketini almak isterseniz, şu cevabı alırdınız: «Elli sene, yüz sene sonra...» Burada bir hatıramı nakletmeden geçemeyeceğim. İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'ne bağılı olarak faaliyet gösteren ve Prof. Fındıkoğlu tarafından kurulan Sakarya Sosyal Araştırma Merkezi üyeleri olarak Adapazarı'nda bir köye gitmiştik. Köylüler geleceğimize haberdardılar. Bizi karşılayanlarla beraber köy kahvesine doğru yöneldiğimiz vakit orada oturmakta olan köylüler bizi görünce ayağı kalktılar. Bunun üzerine Hocamız hızlı adımlarla onlara doğru yürüdü ve teker teker ellerini sıktı, hatırlarını sordu. İçlerinden orta yaşlı birisi, Hocaya karşı sıcak bir ifade ile yaklaştı. Bunu farkedenden Prof. Fındıkoğlu adamı kucaklayıp öpmüştü.

Fakülteadaki odası, Türkiye Türkünden Kerkük, Kıbrıs, Batı Trakya, Azerbaycan ve Türkistan Türklerinin dert ortağı ve buluşma yeri idi. Gönlünce kucakladığı Türk Dünyasını fikren de destekler, meseleleriyle ilgilenirdi. Sovyet emperyalizmini iyi tanırdı. Gökalp'in turancılık fikrine bağılıydı. Dış Türkleri severdi. Rahatsızlanmadan önce aylık olarak çıkan Büyük Türkiye Dergisi'nin Haziran 1970 sayısına yazdığı «Türkçülük Hakkında» adlı makalesi bu konuda son bir örnekti.

Yakından veya uzaktan kendisini tanıyanlar, başları sıkıştığı zaman gelirler ve dertlerini anlatırlardı. Hoca hepsini büyük bir

tahammül ve hoşgörü ile dinler ve dertlerine çare arardı. Hele Erzurumlu hemşehrilerine karşı bambaşka bir sevgi ve vefa hissiyle doluydu. Doğu Anadolu'nun sosyal ve ekonomik dertlerini ele alır ve araştırma konusu yapardı veya yaptırırdı. Bilhassa Erzurum ile ilgili gayretleri büyüktür. 1925 yılında kurduğu ve «İş ve Düşünce» Dergisi yanında kırk seneden fazla yayımlıyarak yaşattığı Meslek Gazetesi'nin birkaç sayısına sıkıştırdığı şu ilân çok anlamlıdır: **«Erzurumlular, Tortumlular! Erzurum İslâm Sitesine, Tortum Talebe Yurduna yardım edin!»**

Prof. Fındıkoğlu hakkında yazabileceğimizi bir veya iki makaleye sığdırabilmeye maddeten imkân yoktur. Bu bakımdan, biz bu yazımızda rahmetli Hocamızın Türk ilim ve fikir hayatında büyük yer tutan eserlerini kurduğu ve senelerce azimle yaşattığı teşekkül ve yayım organlarını ileride kaleme almayı düşündüğümüz makalelere bırakarak burada sadece bir «başlangıç» veya «giriş» yapmış olduk. Esasen, bugün yurt içinde ve yurt dışında tanınan, takdir edilen bu çapta büyük bir ilim adamı için yazılacak bir yazıda O'nun öncelikle hayatından ve eserlerinden bahsetmek, herkesin bildiği bir şeyi tekrar etmek olurdu. Aziz hatırası önünde saygı ile eğilir, Allahdan rahmet dilerim.

(Töre, Sayı 44, Ocak 1975)

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. C. O. Tütengil	Fındıkoğlu Özel Sayısı İçin	3
Gotthard Jäschke - Çev. N. Arsan	Fındıkoğlu'ya [Şükran] Borcum	5
Prof. Dr. C. Tanyol	Hocamız Fındıkoğlu	9
Prof. Dr. C. O. Tütengil	Fındıkoğlu Üzerine Notlar	13
Prof. Dr. A. Kurtkan	Hocamızın Ardından	28
Kerim Yund	Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Folklor Yönü	34
Doç. Dr. O. Arı	Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken	45
Prof. Dr. T. Özbilgen	Hak Arama Yolları	50
Doç. Dr. R. Arslan	Diyarbakır Yöresi Verileri ve Kalkınma Yaklaşımları	73
Dr. M. E. Erkal	«Fındıkoğlu Bibliyografyası»na Ek (1958 - 1971)	84

EK : Fındıkoğlu'nun Ölümü Üzerine Kürsü Mensuplarının Yazdıkları

Prof. Dr. C. O. Tütengil	Bir Sosyoloğun Ölümü	105
Doç. Dr. M. Eröz	Prof. Fındıkoğlu'nun Ardından	109
Dr. M. Erkal	Büyük İnsan Prof. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Ardından	115

